

Analýza existencie a fungovania dvojzmenných prevádzok a kapacít ZŠ v školskom roku 2021

Ladislav Baláž, Slavomír Lalík

ÚRAD
SPLNOMOCNENCA VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY
PRE RÓMSKE KOMUNITY

**Analýza existencie a fungovania dvojzmenných
prevádzok a kapacít ZŠ v školskom roku 2021**

**Analysis of the existence and functioning of double-shift
education and primary school capacities in the school year 2021**

Autori: Mgr. Ladislav Baláž, Mgr. Slavomír Lalík

Vydavateľ: Úrad vlády Slovenskej republiky,
Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity

Rok vydania: 2022

Rozsah: 30 strán

Text neprešiel jazykovou korektúrou

Obsah

Úvod	5
Metodika	6
Prehľad odbornej literatúry k témam viaczmennej prevádzky na školách	7
Prehľad dostupných dát k dvojzmennej prevádzke na Slovensku	10
Čo je dvojzmenná prevádzka na základnej škole v kontexte Slovenska	11
Zistenia z dotazníka	12
Analýza odpovedí škôl s dvojzmennou prevádzkou na druhý dotazník	13
Zistenia z terénneho zberu dát vo vybraných školách s dvojzmennou prevádzkou vyučovacieho procesu	15
Výzvy pre školy	16
Externé výzvy	19
Výzvy od žiakov a ich rodín	20
Iné výzvy a zistenia	22
Korelácia medzi prepadávaním a dvojzmennými prevádzkami ZŠ	23
Záver a odporúčania	24
Prílohy	26
Naplnenosť kapacít škôl s dvojzmennou prevádzkou	26
Zoznam škôl zapojených do dotazníkového prieskumu s dvojzmennou prevádzkou	28

Abstrakt

Dvozmenné prevádzky sú dlhodobým fenoménom v slovenskom školstve – v tomto systéme sa v triede striedajú dve zmeny, pričom jedna má výchovno-vzdelávací proces v dopoludňajších a druhá v popoludňajších hodinách. Tento systém školy zavádzajú najmä pre nedostatok priestorových kapacít, kvôli ktorým nemôže prebiehať bežná, jednozmenná prevádzka školy.

Na základe dotazníkového, telefonického a terénneho výskumu boli identifikované viaceré problémy s týmto spôsobom vyučovania, ktoré sú prezentované v kapitolách o zisteniach z dotazníka a zisteniach z terénneho zberu dát. Ich dopady na žiakov, školy, komunity a obce, v ktorých žiaci žijú, ako aj na celý vzdelávací systém sú tiež súčasťou predloženej analýzy.

Vzorka, na ktorej prebehla dotazníková analýza je súčasťou príloh.

Kľúčové slová: školstvo, základné školstvo, dvozmenná prevádzka, rómske komunity

Abstract

Double-shift operations are a long-term phenomenon in Slovak education - in this system, two shifts of classes alternate in a single classroom, one of which has an educational process in the morning and the other in the afternoon. Schools introduce this system mainly due to the lack of space capacities, due to which the normal, single-shift operation of the school cannot take place.

Based on questionnaire, telephone and field research, several problems with this type of education were identified, which are presented in the chapters on the findings from the questionnaire and the findings from field data collection. Their impact on pupils, schools, communities and the communes in which they live, as well as on the education system as a whole, are also part of the analysis presented.

The sample on which the questionnaire analysis took place is part of the annexes.

Key words: education, primary education, double-shift operation, Roma communities

Úvod

Dvojmenné prevádzky na základných školách na Slovensku sú fenoménom, ktorý sa objavuje na našom území už od prvej polovice minulého storočia. Podľa najstaršej dostupnej Štatistickej ročenky, ktorú zverejňuje Centrum vedecko-technických informácií (ďalej len CVTI), už v roku 2003 sa 3405 žiakov v 170 triedach vzdelávalo na školách s dvojmennou prevádzkou¹. Ani v roku 2021 sa nám nepodarilo eliminovať dvojmennosť na školách. V školskom roku 2020/2021 sme mali 49 základných škôl tohto typu, v ktorých sa v druhej zmene vzdelávalo 3794 žiakov v 220 triedach.²

Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej ako ÚSVRK) sa vzhľadom na náročné podmienky na školách s dvojmennou prevádzkou, ktoré navštevujú prevažne rómske deti, rozhodol urobiť prieskum dvojmennosti a kapacít na základných školách primárne v obciach a mestách, kde sa nachádzajú rómske komunity (Košický a Prešovský kraj).

V tejto publikácii bude predstavená metodika zberu dát, analýza, aj samotné zistenia, ktoré nám z celého procesu vzišli. Súčasťou je aj stručný prehľad odbornej zahraničnej literatúry na túto tému, ktorá môže pomôcť s komplexnejším náhľadom do problematiky.

V rámci publikácie sme sa rozhodli pre používanie generického maskulína, resp. neutralizácie v záujme zrozumiteľnosti textu oproti vyjadreniu rodu explicitne, uvádzaním oboch gramatických tvarov súčasne, či už dvojitým pomenovaním (napr. učitelia a učiteľky) alebo rodovými dvojtvarmi oddelenými lomkou (učitelia/učiteľky, učiteľ/ka).

-
- 1 Štatistická ročenka – základné školy 2003/2004, CVTI; dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-skoly.html?page_id=9601
 - 2 Štatistická ročenka – základné školy 2020/2021, CVTI; dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-skoly.html?page_id=9601

Metodika

ÚSVRK začal so zberom dát v máji roku 2021. Po vytvorení zoznamu základných škôl v obciach a mestách s prítomnosťou rómskych komunit³ bol vytvorený dotazníkový formulár, ktorý bol prostredníctvom regionálnych kancelárií ÚSVRK distribuovaný online formou na vybrané školy.

Formulár bol prioritne zameraný na zisťovanie kapacít základných škôl. Okrem tohto sledoval aj spôsob dopravy do a zo škôl, spádové oblasti škôl, organizáciu, demografický trend, možnosti prípadného doplnenia kapacít a taktiež preferovaný spôsob systému dotácie na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa.

Zisťovanie bolo ukončené na konci júla 2021. Nasledovalo čistenie dát od duplicity a dodatočné opytovanie. Počas celého prieskumu bol ÚSVRK dostupný respondentom na zodpovedanie otázok, ktoré mali ohľadom dotazníka. Po vyčistení dát boli vyrátané prvé čísla ohľadom kapacít. Dáta ÚSVRK boli porovnávané s oficiálnymi číslami, ktoré poskytlo CVTI ako inštitúcia zodpovedná za zber a vyhodnocovanie dát týkajúcich sa škôl.⁴

Následne sa analyzovala korelácia medzi zvýšeným prepadávaním na základných školách a štúdiom na škole s dvojjmennou prevádzkou. Nakoľko v školskom roku 2019/2020 bolo prepadávanie kvôli pandémie Covid-19 Usmernením ministra školstva, vedy, výskumu a športu obmedzené⁵, boli porovnávané dáta o prepadávaní zo školského roka 2018/2019, čo spôsobilo, že niektoré zo škôl, ktoré uviedli, že sú dvojjmenné, neboli zarátané do finálnych výpočtov z dôvodu, že v školskom roku 2018/2019 ešte nemali zavedenú dvojjmennú prevádzku.

Nakoľko sa školy s dvojjmennými prevádzkami nachádzajú výlučne v Prešovskom a Košickom samosprávnom kraji, skupina škôl, s ktorou boli porovnávané, zahŕňa taktiež školy z dotazníka, nachádzajúce sa v týchto krajoch, nakoľko ide o geograficky aj štruktúrne blízke školy.

Po priradení dát k jednotlivým školám sa vypočítal podiel žiakov, ktorí nepospeli v danom roku na celkovom počte žiakov v danom školskom roku v dvojjmenných prevádzkach škôl. Následne sa proces zopakoval na ostatných školách zapojených do dotazníka, čoho výsledkom boli finálne dáta.

Súčasťou celého prieskumu porovnávaných škôl bol aj telefonický a terénny výskum, pozostávajúci zo štruktúrovaných rozhovorov s vybranými školami s dvojjmennou prevádzkou.

Analýza pracovala s databázou škôl, ktoré majú žiakov v dvojjmensej prevádzke. Limitáciou výskumu je fakt, že nie všetky školy sústredia konkrétne triedy na konkrétne zmeny: niektoré školy pracujú s modelom „trieda jeden týždeň doobeda, druhý poobede“, iné takto striedajú zmeny po dvoch týždňoch. Väčšina oslovených škôl však funguje s pevne určenými zmenami, kedy má konkrétna trieda celý rok buď dopoludňajšiu, alebo popoludňajšiu zmenu. Je teda zložité opísať konkrétny vplyv viaczmennej prevádzky škôl na žiakov, nakoľko sú jej negatívnymi vplyvmi rôzne zasiahnutí.

Aj napriek tomuto limitu analýzy sa väčšina škôl zhodla na negatívnych vplyvoch dvojjmenných prevádzok, ktoré nepriaznivo zasahujú aj do oblastí prospechu žiakov a ich možností neskoršieho uplatnenia sa na trhu práce. Tieto výstupy je možné nájsť v sekcii o terénnom výskume.

3 Zoznam bol vytvorený na základe Atlasu rómskych komunit (Atlas rómskych komunit 2019. In: . Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2019, ročník 2019, číslo -. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>) a [terénnej znalosti zamestnancov regionálnych kancelárií ÚSVRK](#)

4 Porov.: https://www.cvtisr.sk/o-cvti-sr/zakladne-informacie.html?page_id=409 ; CVTI, Aktuálne počty žiakov ZŠ v daných obciach k 15.09.2020

5 Usmernenie na hodnotenie žiakov základných škôl v čase mimoriadnej situácie, spôsobenej prerušením vyučovania v školách v školskom roku 2019/2020. In: . Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2020, ročník 2020, číslo -. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/16045.pdf>

Prehľad odbornej literatúry k témam viacmennej prevádzky na školách

Pri prieskume relevantnej literatúry zo zahraničia možno naraziť na väčšie množstvo analýz, ktoré sa zaoberajú najmä krajinami Južnej Ameriky, Afriky, a regiónmi juhovýchodnej Ázie. Zriedkavejšie možno naraziť na štúdie zaoberajúce sa krajinami Európy, alebo z krajín a regiónov v geografickej blízkosti Európy. Najkomplexnejším dostupným dokumentom je analýza UNESCO⁶, ktorá identifikuje štyri základné problémy s viacmennou prevádzkou škôl:

1. Všeobecná atmosféra viacmenných prevádzok, pri ktorej je zhoda medzi učiteľmi a vedením škôl na jej nižšom štandarde. Ten, okrem iného, zahŕňa:
 - a. **Skracovanie prestávok a aj vyučovacích hodín**, čo speje k zvýšenému tlaku (časovému, aj na výkon) u žiakov, a taktiež učiteľov,
 - b. **Strata spoločnej identity žiakov** školy a pocitu spolupatričnosti medzi žiakmi, čo prispieva k anonymizovaniu prostredia a oslabovaniu sociálnych vzťahov,
 - c. **Znížená koncentrácia** žiakov, ktorí začínajú vyučovací proces skoro ráno, a to najmä dôsledkom častého vynechávania raňajok,
 - d. **V letných mesiacoch znížená koncentrácia** žiakov, ktorí začínajú vyučovanie v poobednom čase, z dôvodu vysokých teplôt,
 - e. Obdobie, keď sa prekrývajú zmeny, býva často hlučnejšie následkom prítomnosti väčšieho množstva žiakov na chodbách školy, čo ruší prebiehajúci vyučovací proces. Niektoré školy daný aspekt riešia nevpustením žiakov na poobedné vyučovanie do budovy, kým doobedné neskončí, čo však opäť zmenšuje vzťahové väzby medzi žiakmi, ktoré sú často motivujúcim faktorom štúdia,
 - f. Žiaci nemajú žiaden vzťah k svojej triede a anonymita priestoru neprispieva k ideálnym študijným podmienkam (čo je podstatné najmä pri nižších stupňoch štúdia).

Prípadové štúdie zo zahraničia (UNESCO cituje Singapur) naznačujú dva najvýznamnejšie problémy s viacmennou prevádzkou – nemožnosť organizovať doplnkové vzdelávanie a doučovania, keďže sú triedy neustále zaplnené; a nemožnosť vybudovať jednotnú komunitu a identitu školy, nakoľko sa viacmenná prevádzka pretavuje do dvoch separátnych identít v rámci jednej školy.

2. Výsledky vo vzdelávaní žiakov – aj štúdia UNESCO, rovnako ako väčšina odbornej zahraničnej literatúry, spomína zložitost' hľadania komparatívnych štúdií jedno- a viacmenných školských prevádzok. Jednozmenné školy sú väčšinou považované za školy spádové pre väčšie množstvo komunit, ktoré sú často veľmi vzdialené; nepopulárne školy, ktoré nevedia zohnať dostatočný počet žiakov na viacmennú prevádzku; a napokon školy elitné.

Naopak viacmenné školy majú väčšinou povest' mestských, priemerne populárnych inštitúcií, ktoré zväčša navštevujú žiaci zo strednej triedy, alebo chudobnejšieho prostredia.

Kľúčové zistenia zo zahraničia (Brazília, Chile, India, Malajzia, Nigéria a Senegal) poukazujú na žiadnu, respektíve minimálnu kauzalitu medzi negatívnymi školskými výsledkami a viacmennou prevádzkou škôl v porovnaní s klasickou, jednozmennou prevádzkou.

6 BRAY, Mark a Mark BRAY. Double-shift schooling: design and operation for cost-effectiveness. 2nd ed. Paris: International Institute for Educational Planning/UNESCO, 2000. ISBN 92-803-1200-6.

3. Častým faktorom (vyskytujúcim sa u 7 z 13 skúmaných krajín) je **nutnosť skracovať hodiny, alebo prestávky** vo viaczmennej prevádzke školy a to najmä z personálnych a kapacitných dôvodov. Deje sa tak najmä **na úkor „doplňkových“ predmetov**, ako hudobná výchova, pracovné vyučovanie, etická a náboženská výchova, čím sa učebné osnovy zameriavajú najmä na jazyky, matematiku, vedu a príbuzné odbory. Tento prístup vyžaduje od žiakov vysokú mieru disciplíny, na učiteľov kladie zvýšené nároky na ich profesionalitu, schopnosť zvládať rôzne situácie v triede, akademickú vyspelosť a pedagogické schopnosti. Zložitejšie kolektívy, respektíve menej výkonní a motivovaní učitelia majú často problém za toto obdobie odučiť požadovanú látku.
4. Voľnočasové aktivity, doučovania a doplnkové štúdium: **žiaci často nemajú možnosť stretávať sa pri voľnočasových aktivitách**, či už z dôvodu nedostatku priestoru (potrebné priestory už môžu byť obsadené novou triedou a práve v nich môže prebiehať vyučovanie), alebo z dôvodu, že ostatní žiaci, ktorí sa na aktivite zúčastňujú, majú práve v tom čase vyučovanie. Toto sa týka aj doučovacích aktivít, ktoré je nutné buď robiť duplicitne, alebo prebiehajú v neskorých hodinách, keď už sú všetky skupiny vyčerpané. Zároveň to prebieha na úkor ich voľného a oddychového času, čo má taktiež negatívny vplyv na psychosociálny vývin dieťaťa.

Zo štúdie UNESCO vyplýva niekoľko pre slovenský kontext relevantných problémov systému viaczmenného vzdelávania:

1. Nemožná alternatíva (buď deti nebudú prijaté, alebo budú vo viaczmennom vzdelávaní),
2. Niektoré rodiny si nemôžu dovoliť mať staršie deti vo viaczmennom vzdelávaní, nakoľko tie sú často v rodine zodpovedné za starostlivosť o mladších súrodencov, alebo časť domácnosti, starší súrodenci nemôžu spravidla na ceste do a zo školy mladších súrodencov, nakoľko sa vzdelávajú v odlišných zmenách,
3. Kvalita pedagogického zboru – najmä viaczmenné školy, ktoré potrebujú väčšie množstvo učiteľov, sú často nútené zamestnávať aj menej kvalitných pedagógov, bez ktorých by neboli schopné pokryť vyučovací proces,
4. Segregácia celého systému – najmä bohatšie rodiny často nechcú svoje deti púšťať do škôl s viaczmennou prevádzkou, čo ďalej oddeľuje komunity. Rovnaký bod platí aj pre rozdelenie spoločnosti na báze rasy a etnicity,
5. Elitné školy sú spravidla jednozmenné, čo vytvára z viaczmenných škôl inštitúcie s nižšou kvalitou, a to najmä vo vnímaní rodičov, ktorí zvažujú umiestnenie dieťaťa,
6. Ranné vyučovanie prináša (podľa horeuvedených faktov) lepšie výsledky a tým je aj brané žiakmi a rodičmi ako viac želané – často sa tak na poobednom vyučovaní môžu koncentrovať žiaci, ktorí ho vnímajú ako trest, respektíve symbol nižšej akademickej prestíže.⁷

Naprieč krajinami, ktoré zvažujú zrušenie, alebo priamo rušia viaczmenné prevádzky škôl prevláda ako dôvod zvyšovanie kvality vzdelávacieho procesu (Jamajka, Maldivy, Omán, Turecko). V európskych krajinách väčšinou viaczmenná prevádzka koexistuje s jednozmennou (Bulharsko, Chorvátsko), avšak je záležitosťou vzťahujúcou sa na sekundárne (stredoškolské) vzdelávanie – primárne vzdelávanie na základných školách spravidla prebieha v ranných a dopoludňajších hodinách s extrakurikulárnymi aktivitami prebiehajúcimi poobede.

Legislatíva iných európskych krajín (Portugalsko) pripúšťa možnosť dvojzmenného vyučovania pre krízové situácie, bežná prevádzka základných škôl však prebieha doobeda.⁸

7 BRAY, Mark a Mark BRAY. Double-shift schooling: design and operation for cost-effectiveness. 2nd ed. Paris: International Institute for Educational Planning/UNESCO, 2000. ISBN 92-803-1200-6.

8 EUROPEAN COMMISSION. Eurydice. National Education Systems. 2020, dostupné na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/national-description_en

Pre slovenský kontext môžu byť podstatné závery zo štúdie brazílskeho modelu vyučovania, ktorý v záveroch (okrem iného) spomína prínosy elementov dlhšieho pobytu žiakov v škole – viac času v bezpečnom prostredí, pri vzdelávacích, výchovných a rozvojových aktivitách, pričom majú žiaci neustály prístup k dostatočnému množstvu jedla a opatery. Najmä u detí z inak podnetného prostredia alebo marginalizovaných komúnít to môže prispieť k lepším výsledkom vo výchovno-vzdelávacom procese.⁹

Viaczmenná prevádzka škôl, ako poukázala horeuvedená štúdia UNESCO, takéto aktivity obmedzuje – z rôznych dôvodov žiaci školu opúšťajú skôr, ako pri jednozmenných prevádzkach a tak prichádzajú o možnosť združovania sa vo formatívnom prostredí a zapájania sa do výchovno-vzdelávacích aktivít aj po ukončení vyučovania. Ako bolo uvedené pri opise záverov zo štúdie brazílskeho modelu, tento prístup môže zásadne obmedziť úspešnosť žiakov najmä z marginalizovaných a inak podnetných prostredí.

9 DA MOTA DARÓS PARENTE, Cláudia. Multiple-shift schooling: Intenational context and the Brazilian case. *Tempos Espaços Educ.* 2020, 13(32), 2-15. Dostupné na: doi:<http://dx.doi.org/10.20952/revtee.v13i32.12962>

Prehľad dostupných dát k dvojzmennej prevádzke na Slovensku

Zo skúmaných 46 škôl, ktoré vyplnili zberný dotazník ÚSVRK, bolo 27 plnoorganizovaných a 19 neplnoorganizovaných. Podľa dostupných dát nebola zistená žiadna korelácia medzi naplnenosťou škôl a organizáciou školy, čo poukazuje na fakt, že preplnenosť škôl je fenoménom naprieč stupňami štúdia na základných školách.

Len jedna zo škôl, ktoré sa zapojili, vidí klesajúci demografický trend u svojich žiakov, kým 6 škôl uvádza stabilný vývin počtu žiakov. Najväčšiu skupinu (39 škôl zo skúmaných 46) tvoria školy, ktoré vidia rastúci trend v počte žiakov. Alarmujúci je fakt, že všetky skúmané školy sú dvojzmenné, a teda pri možnom ďalšom zvýšení počtu žiakov môže ich problém s preplnenosťou ďalej narastať. Pri odhadoch vedení škôl o naplnenosti kapacít v roku 2025 len 7 z nich predpokladá, že kapacity budú vyhovujúce, kým 39 predpokladá negatívny vývoj. Aj naďalej sú teda predpokladané negatívne dopady pri možnom obmedzovaní viaczmennej prevádzky.

Väčšina zo škôl má prekročenú maximálnu kapacitu zariadenia – súhrnne za školy s dvojzmennými prevádzkami naplnenosť dosahuje 116,8% - pri spoločnej maximálnej kapacite 12 864 žiakov je aktuálna naplnenosť 15 020 žiakov.

Čo je dvojzmenná prevádzka na základnej škole v kontexte Slovenska

Na Slovensku sú deti na základných školách s dvojzmennými prevádzkami rozdelené do dvoch zmien z dôvodu nedostatočnej kapacity (personálnej, finančnej alebo priestorovej) školy, ktorú navštevujú. Na prvej zmene navštevujú žiaci a žiačky školu v doobedňajších hodinách a na druhej v poobedňajších. Fungovanie dvojzmenných prevádzok upravuje § 6 ods. 2 Vyhlášky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 320/2008 Z. z. o základnej škole v znení neskorších predpisov: „Ak z priestorových dôvodov nemožno vyučovanie zabezpečiť pre všetkých žiakov v dopoludňajších hodinách, organizuje sa výnimočne v dvoch zmenách okrem vyučovania v prvom ročníku. Popoludňajšia výchovno-vzdelávacia činnosť sa končí najneskôr o 17.00 hod.“¹⁰

História dvojzmennej prevádzky základných škôl na Slovensku siaha až do 30tych rokov 20. storočia. Analýza dvojzmennej prevádzky základných škôl a návrhy opatrení, ako situáciu riešiť, dokument vydaný Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, sa už v roku 2017 zaväzuje k príprave plánu postupného odstraňovania dvojzmennej prevádzky v základných školách a to najmä v lokalitách s „vysokou koncentráciou marginalizovaných rómskych komunití“¹¹, čo by ukončilo vyše 90 rokov práce v tomto systéme.

Analýza z roku 2017 ako príčiny vzniku viaczmennej prevádzky uvádza nedostatok vhodných a prázdnych budov, nedostatok finančných prostriedkov, nemožnosť uzavrieť dohody o spoločnom školskom obvode s inými obcami, nemožnosť uchádzať sa o finančnú pomoc z fondov EÚ (keďže, paradoxne, nedosahujú dostatočný počet žiakov na naplnenie výziev).

Ďalším paradoxom situácie je, že aj napriek záväzkom Vlády SR o znižovaní počtu škôl s dvojzmennou prevádzkou a ich postupnému úplnému pretvorení na klasické, jednozmenné prevádzky,¹² sa ich počet od roku 2017 zvyšuje – Analýza hovorí o 41 školách, ktoré majú dvojzmennú prevádzku (podľa dát z CVTI SR), kým v roku 2022 je, podľa informácií Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ich počet minimálne 49¹³. Nádejou na vyriešenie tejto situácie je Plán obnovy a odolnosti, ktorého komponent č. 6, investícia 2 počíta s vyčlenením finančnej alokácie na odstránenie tohto javu a dostavby miest v ZŠ v celkovej hodnote 28,6 milióna eur.¹⁴ Napriek tomu, že Plán obnovy a odolnosti ráta s financiami na odstránenie dvojzmenných prevádzok na školách, je potrebné mať na zreteli aj aktuálny rastúci demografický trend a nedostatok kapacít v ďalších lokalitách v nasledujúcich piatich rokoch (ďalších 73,5 milióna eur z Plánu obnovy a odolnosti má smerovať na dobudovanie kapacít v okresoch s predpokladaným rastúcim demografickým trendom¹⁵). Správne nasmerovanie financií môže v tejto oblasti pôsobiť preventívne, aby sa problematika dvojzmenných prevádzok základných škôl na Slovensku v nasledujúcom období neobjavovala.

10 Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky z 23. júla 2008 o základnej škole. In: . Bratislava: Zbierka zákonov Slovenskej republiky, 2008, roč. 2008, číslo 320. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/320/20210101.html>

11 Analýza dvojzmennej prevádzky základných škôl a návrhy opatrení ako situáciu riešiť. In: . Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2017, ročník 2017, číslo -. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/files/8224_analyza-dvojzmennej-prevadzky-zakladnych-skol-a-navrhy-opatreni-ako-situaciu-riesit_januar-2017.pdf

12 tamtiež

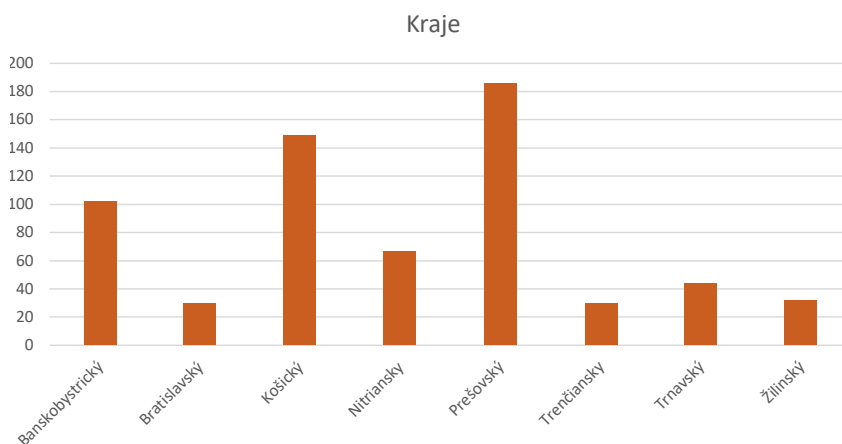
13 Štatistická ročenka – základné školy 2020/2021, CVTI; stiahnuteľné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia/statisticka-rocenka-zakladne-skoly.html?page_id=9601

14 Plán Obnovy a odolnosti SR, s. 297. Dostupné na: <https://www.planobnovy.sk/site/assets/files/1019/kompletny-plan-obnovy.pdf>

15 rovnako ako poznámka č. 14

Zistenia z dotazníka

Tejto analýze ÚSVRK predchádzali dva zbery dát: jeden zameraný na väčšie množstvo škôl, v ktorých sú prítomní žiaci z rómskych komunít a druhý zameraný len na vybrané školy, ktoré fungujú v dvojzmennej prevádzke. Celkovo sa zapojilo do prvého zberu dát formou štruktúrovaného dotazníka 636 škôl z celého Slovenska.

Z tohto počtu zapojených škôl malo 45 škôl zriadenú dvojzmennú prevádzku¹⁶. Tieto školy boli predmetom sekundárneho skúmania – formou zberu dát štruktúrovaným dotazníkom a osobnými návštevami. 20 škôl s dvojzmennou prevádzkou z tohto zberu dát je situovaných v Košickom samosprávnom kraji a 25 v Prešovskom samosprávnom kraji. Dvojzmenné prevádzky sa nachádzali výlučne na východnom Slovensku, čo kopíruje aj zastúpenie Rómov v jednotlivých regiónoch.

31 škôl uviedlo, že im hrozí dvojzmenná prevádzka, najviac z nich sa nachádza opäť v Košickom a Prešovskom samosprávnom kraji, ale zaznamenali sme aj školy z Bratislavského, Banskobystrického a Žilinského samosprávneho kraja – opäť však ide o oblasti s výraznejším zastúpením rómskych komunít (podľa porovnania s dostupnými dátami cez Atlas rómskych komunít 2019¹⁷). 132 škôl uviedlo, že nebude mať dostatočné kapacity pre všetkých žiakov v roku 2025¹⁸, tieto školy sú v našom dotazníku zastúpené vo všetkých samosprávnych krajoch. Na väčšine škôl s nedostatočnými kapacitami bol uvedený rastúci demografický trend žiakov.

¹⁶ Podľa zdrojov CVTI k 15.9.2020 to bolo 49 škôl

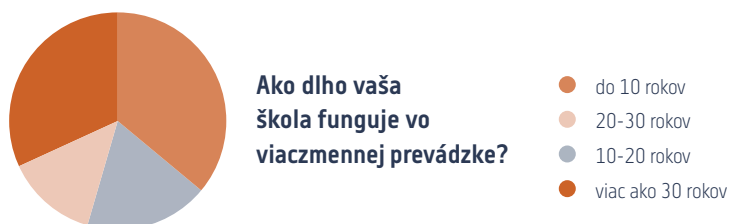
¹⁷ Atlas rómskych komunít 2019. In: . Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2019, ročník 2019, číslo -. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>

¹⁸ Vid'. nasledujúci graf

Analýza odpovedí škôl s dvojzmennou prevádzkou na druhý dotazník

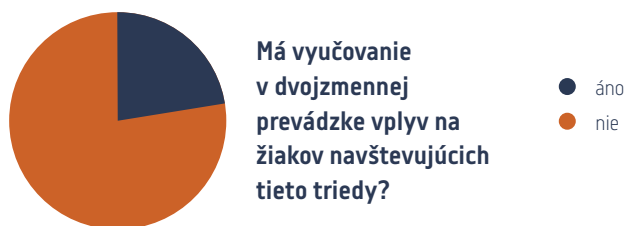
Zo skupiny 22 škôl, ktoré na dotazník zaslaný z Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity odpovedali, vyplýva niekoľko spoločných čít pracovísk, na ktorých prebieha viaczmenná prevádzka: **vo väčšine prípadov je pracovisko viaczmenne dlhodobo, pri fungovaní im chýbala a chýba odborná metodická pomoc a identifikujú kauzalitu medzi prospechom žiakov a viaczmennou prevádzkou.**

Tri školy fungujúce s viaczmennou prevádzkou fungujú do piatich rokov, päť funguje menej ako desať rokov, štyri medzi 10 a 20 rokmi a posledná, najpočetnejšia skupina 10 škôl funguje viac ako dvadsať rokov vo viaczmennej prevádzke. Je tak možno konštatovať, že **problém s viaczmennou prevádzkou je dlhodobý.**

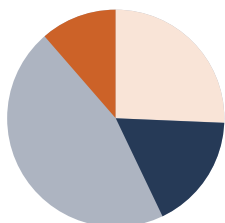
Problematický bod identifikovaný školami je **metodická podpora a usmerňovanie** – až 19 z 22 škôl uvádza, že nedostali usmernenia ani od Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, ani od regionálnych úradov školskej správy. Rovnaký počet, tri školy z 22 uvádza, že nedostali žiadnu metodickú či inú podporu pri zavádzaní dvojzmennej prevádzky.

17 z 22 škôl, ktoré na dotazníkový prieskum odpovedali, identifikujú **vzťah medzi dvojzmennou prevádzkou a výkonom žiakov**, ktorí navštevujú takéto vyučovanie. Najčastejší identifikovaný vplyv je **zhoršenie dochádzky**, ktorý vidí ako problém 16 z 22 škôl – v tejto oblasti školy často pripomínali aj problém so skorším odchodom žiakov z poobedného vyučovania v zimných mesiacoch (napr. strach potme chodiť domov, absencia odvozu, atď.), alebo so sústredením sa na školský výkon u poobednej zmeny. **Zhoršenie akademických výsledkov** vidí ako následok viaczmennej prevádzky 7 škôl.

Pri otázke na konkrétne problémy spojené s dvojzmennou prevádzkou sa najčastejšie opakovala **únava žiakov**, ktorú uvádzalo až 9 z odpovedajúcich škôl. 6 uvádza **časté vyrušovanie** (taktiež spojené s únavou a neschopnosťou sústrediť sa), **zhoršenú dochádzku** (opakovane ju uvádza v tejto otázke 5 škôl, v predošlej, ako bolo hore uvedené, to identifikovalo 16 z 22 škôl). Štyri školy uvádzajú ako výzvu **upratovanie priestorov a zabezpečenie hygienických štandardov**, nakoľko upratovacie služby majú len obmedzený čas na upratanie školy, navyše medzi zmenami to často nestíhajú.

Ďalšie spomenuté problémy zahŕňali **strach z chodenia domov potme** (poobedné smeny v zimných mesiacoch), **chaos medzi striedaním zmien**, veľmi zložitý **proces tvorby rozvrhov** hodín na začiatku školského roka, **problematické suplovanie** (často sú vyťažení všetci vyučujúci a je zložitá zabezpečiť zastupiteľnosť), **ťažkosti pri hľadaní a zamestnávaní nových učiteľov**, zabezpečenie zdravého a vhodného **stravovania** (prípadná absencia jedálne), chýbajúce, alebo stále obsadené **telocvične**, problémy pri **organizovaní školských akcií, pedagogických porád** (zabezpečiť prítomnosť všetkých, alebo väčšiny pedagógov na škole), alebo záujmových krúžkov, zvýšené náklady na **vykurovanie priestorov a elektrickú energiu** a napokon **nespokojnosť rodičov**.

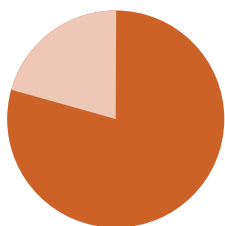

Aké sú najväčšie problémy spojené s dvojzmennou prevádzkou?

- únava žiakov
- časté vyrušovanie
- zhoršená dochádzka
- upratovanie a zabezpečenie hyg. štandardov

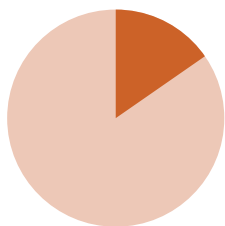
Treba dodať, že vo väčšine prípadov sa jedná o školy s absolútne **nedostačujúcimi priestorovými kapacitami**, čo identifikujú takmer všetky z odpovedajúcich škôl (20 škôl), pričom dodávajú aj možné riešenia – od prístavieb, až po rekonštrukcie priestorov, kúpu nových pozemkov pre školu, vybudovanie jedálne, alebo telocvične, nákup vybavenia pre školu.

19 z 22 škôl identifikuje blížiacu sa zmenu: vnímajú, že sa ich **zriad'ovateľ chystá zapojiť do výziev na odstránenie dvojzmennej prevádzky**, či už z Plánu obnovy a odolnosti, alebo z výziev zverejnených inými rezortmi.

Bude mať vaša škola dostatočnú kapacitu na absorpciu všetkých žiakov, ktorí spadajú do školského obvodu v roku 2025? (u všetkých 636 škôl z prvého dotazníka)

- áno
- nie

Bude mať vaša škola dostatočnú kapacitu na absorpciu všetkých žiakov, ktorí spadajú do školského obvodu v roku 2025? (dáta od 45 škôl s dvojzmennou prevádzkou)

- áno
- nie

Zistenia z terénneho zberu dát vo vybraných školách s dvojzmennou prevádzkou vyučovacieho procesu

V priebehu mája 2022 prebehla séria osobných stretnutí s riaditeľmi škôl a zástupcami obcí, ktoré nadväzovali na vyplnené dotazníky o dvojzmenných prevádzkach. Cieľom osobných stretnutí bolo identifikovať prínos a/alebo problémy dvojzmennej prevádzky.

Pre potreby tejto analýzy boli rozhovory členené do štyroch tematických celkov: oblasť výziev pre školy, externých výziev, výziev od žiakov a ich rodín a iných výziev.

Medzi výzvy pre školy boli zaradené oblasti školských priestorov, komplikácií s výstavbou a udržateľnosťou rozvrhu, oblasť potrieb učiteľov, stravovanie žiakov a učiteľov, možnosti organizácie školských akcií, školských klubov detí a krúžkov, ako aj upratovanie priestorov školy a dodržiavanie hygienických štandardov.

Medzi externé výzvy boli zaradené problémy spojené s vplyvmi ročných období (najmä zimy a leta) a podpora zvonka, ktorú školy dostávali od zriaďovateľov, alebo iných príslušných a kompetentných orgánov.

Výzvy od žiakov a ich rodín zahŕňajú schopnosť žiakov koncentrovať sa na učebný proces, dodržiavanie pravidelnej školskej dochádzky, prospech žiakov a prístup rodičov žiakov k vzdelávaniu a výchove svojich detí.

V terénnom zbere dát sa opakovalo presvedčenie, že dvojzmenná prevádzka má negatívny vplyv na všetky spomínané oblasti, pričom rôzne školy identifikovali rôzne oblasti ako najproblematickejšie. Z dotazníka, ktorý predchádzal terénnemu zberu, vychádzala aj malá vzorka škôl, ktoré nepovažujú dvojzmennú prevádzku za problematickú. Názory tejto skupiny sú tiež zastúpené a v rámci analýzy budú pri jednotlivých oblastiach spomínané.

Všetky školy, v ktorých prebehol terénny zber dát, mali dvojzmennú prevádzku len na prvom stupni. Časť z nich boli školy len s prvým stupňom, pričom žiaci po jeho úspešnom absolvovaní idú na inú školu, kde navštevujú druhý stupeň. Druhá skupina je tvorená školami, ktoré síce sú plne organizované, avšak fungovanie na dvoch zmenách na druhom stupni by bolo pre nich z hľadiska zabezpečenia dostatočného počtu kvalifikovaných učiteľov takmer nemožné. Pri prvom stupni, na ktorom učí (s malými výnimkami) jednu triedu len jeden učiteľ, je organizácia dvojzmenného vyučovania jednoduchšia.

Taktiež sa počas rozhovorov ukázalo delenie škôl na pracoviská s pravidelnými zmenami (teda jedna trieda je celý rok buď poobede, alebo doobeda) a na pracoviská s rotujúcimi zmenami (trieda sa po týždni, alebo dvoch mení z dopoludňajšej na popoludňajšiu zmenu a naopak). Zavedenie jedného, alebo druhého variantu bolo na rozhodnutí škôl, ktoré robili podľa skúseností s týmito modelmi.

Výzvy pre školy

Školy, ktoré momentálne fungujú na dvojzmennej prevádzke, vidia ako najväčší problém **nedostatočné priestory školy**. Spravidla je to dôvod, ktorý ich donútil dvojzmennú prevádzku zaviesť – množstvo tried, ktoré škola musela zriadiť, prekonallo priestorové kapacity školy. Viaceré pracoviská boli donútené prerábať na triedy aj iné miestnosti školy (ako napríklad kotolne, zborovne, sklady uhlia, priestory materských škôlok, kabinety, kancelárie zástupcov riaditeľa, atď.), alebo miestnosti v škole priamo vytvárať (vytvorením triedy z časti chodby, predelovaním existujúcich tried priečkami, atď.). Neustále zvyšovanie počtu žiakov v týchto školách (spôsobené najmä vzostupnými demografickými trendmi v obciach so zastúpením MRK) a celkové vyčerpanie akýchkoľvek ďalších priestorových kapacít (vrátane externých pracovísk škôl v domoch kultúry, komunitných centrách, obecných úradoch, priestoroch materských škôlok, alebo dokonca šatní futbalových klubov) vedú k situácii, pri ktorej je eliminovanie dvojzmennej prevádzky bez dodatočnej výstavby nových budov škôl prakticky nemožné.

Len minimálnemu počtu škôl sa podarilo eliminovať viaczmennú prevádzku bez ďalšej výstavby. V týchto prípadoch prišlo k rapídemu úbytku žiakov školy, a to napríklad presťahovaním sa väčšieho počtu rodín z komunity do zahraničia, alebo vybudovaním školy v okolí, prípadne postupným odlivom nerómskych detí z týchto škôl. Spravidla sa však tieto školy neskôr ku dvojzmennej prevádzke vrátili, keď počet detí opäť narástol a narazili na rovnaké problémy s nedostatočnými priestorovými kapacitami.

S priestormi súvisí aj téza, ktorá bola predstavená v kapitole prehľadu zahraničnej literatúry – v prípade zdieľania jednej triedy viacerými triedami (rannou a poobednou zmenou) sa vytráca pocit náležitosti žiakov ku konkrétnej triede. Často si v priestoroch nemôžu nechávať vlastné veci (napríklad zošity, pracovné pomôcky, alebo veci osobnej potreby v laviciach, uteráky, alebo vrecúška s oblečením na vešiakoch), nakoľko dochádza k poškodzovaniu, schovávaniu, alebo krádežiam vecí žiakmi z opačnej zmeny.

Tento problém riešia školy umiestnením viacerých uzamykateľných skriň do tried, z ktorých každá má slúžiť jednej zmene. Takéto organizovanie je však menej flexibilné (napríklad ak žiaci niečo potrebujú, učiteľ im musí skriňu opakovane odomkať, čo ruší vyučovací proces) a zároveň často zaberá miesto v už aj tak stiesnených podmienkach tried. Zložité je aj zjednotenie na personalizácii výzdoby tried, ktorá z nich robí priestor na podnetné vyučovanie – napríklad často treba zabezpečiť viacero nástieniek, aby mala každá trieda svoju.

Školy, ktoré nevnímali dvojzmennú prevádzku ako problém, naopak vidia v takomto fungovaní riešenie situácie bez nutnosti ďalšej dostavby, pričom podotýkajú, že učitelia, žiaci a ich rodičia si už na takéto fungovanie zvykli

Oblasť potrieb učiteľov je často poznamenaná aj inými problematickými faktormi, ktoré ovplyvňujú fungovanie školy a sú zvýraznené dvojzmennou prevádzkou – preťaženosť učiteľov kvôli častému suplovaniu, nutnosť okresávať iné predmety, aby sa stihlo dobrať zameškané učivo v nosných predmetoch, časové zásahy do osobného života, alebo málo priestoru na psychohygienu.

V prípade dočasnej absencie sa učitelia navzájom zastupujú – spravidla naprieč zmenami. Dochádza tak k situáciám, keď učiteľ po doučení svojho rozvrhu nastupuje na ešte jednu zmenu chýbajúceho kolegu, ktorému musí odučiť celý rozvrh. Školy majú vyriešený systém kompenzácií učiteľov pre tieto prípady (finančné odmeňovanie nadčasov, alebo možnosť vybrať si náhradné voľno), avšak takáto záťaž, najmä ak jej učiteľ čelí dlhodobo, má vplyv aj na jeho pracovný výkon a osobný život.

Z dôvodov, ktoré budú bližšie opísané v podkapitole výziev od žiakov a ich rodín, sú často učitelia donútení okre-

sávať učebné osnovy a dobiehať zameškané učivo. Nakoľko je poobedná zmena nevhodná na preberanie nového učiva, alebo písanie väčších písomných prác, diktátov a testov, musia tieto činnosti nahrádzať v čase, keď má trieda dopoludňajšie vyučovanie, čo ide niekedy aj na úkor výchovných predmetov. Školy, ktoré majú pevne dané zmeny pre triedy bez princípu rotovania, majú tento problém na poobedňajšej zmene – z dôvodu nevhodnosti poobednej zmeny na plnohodnotné vyučovanie treba viac času na prebratie učiva, ktoré by viac sústredený žiak v dopoludňajšej zmene zvládol bez výraznejších úprav rozvrhu hodín.

Ako už bolo vyššie opísané vyššie, učitelia musia často ostávať v škole dlhšie, či už kvôli suplovaniu za chýbajúcich kolegov, alebo kvôli zložitej organizácii porád (ktoré bývajú často neskoro večer, aby sa ich stihli zúčastniť učitelia z oboch zmien). Ak na škole prebieha krúžková činnosť, učiteľom sa čas strávený na pracovisku ešte viac predlžuje. Takýto režim je problematický najmä pre časť učiteľského zboru s menšími vlastnými deťmi, ale aj pre starších učiteľov či učiteľov, ktorí nemajú vlastný automobil a musia do školy odchádzať verejnou dopravou.

Dvojmenná prevádzka tiež núti školy k okresávaniu prestávok, aby sa skrátil pobyt dopoludňajšej zmeny v škole a popoludňajšia tak mohla nastúpiť včas. Tento čas je nedostatočný na to, aby si žiaci stihli vymeniť školské potreby a učebnice na novú hodinu, stihli sa najesť a zísť na toaletu – toto je u učiteľov ešte umocnené tým, že musia na deti dávať pozor. Často sa tak stáva, že učitelia sú dlhú dobu (niekedy celý vyučovací proces) bez skutočnej prestávky na psychohygienu a vlastné potreby.

Školy zapojené do terénneho výskumu sa zhodli na tom, že nie je nutné žiadne výraznejšie zaškoloňovanie učiteľov, ktorí učia v popoludňajšej zmene – vyučovanie je v podstate rovnaké, no učiteľ strávi omnoho viac času motivovaním žiakov k akademickému výkonu, niekedy na úkor samotného učenia.

Školy, ktoré nevnímali dvojmennú prevádzku ako problém uvádzajú, že suplovanie je možné vyriešiť zastupovaním asistentmi a učitelia nemajú problém učiť poobede.

Problematickou je aj **oblasť stravovania žiakov**. Školy v dvojmennej prevádzke často nemajú jedáleň a tak sú odkázané na dovoz suchej stravy od súkromných dodávateľov. Pri dvojmennej prevádzke sú tak donútení jedlo objednávať dvakrát denne, pre dopoludňajšiu a popoludňajšiu zmenu, čo vytvára nielen ďalšie finančné náklady, ale aj ďalšiu prácu zo strany učiteľov a vedenia školy, ktorí musia objednávať stravu pre deti dvakrát denne podľa počtu detí v škole.

Aj školy, ktoré nevnímali dvojmennú prevádzku ako problém, identifikujú stravovanie žiakov ako problematické a potrebovali by riešenie situácie s dovozom suchej stravy.

Organizácia školských klubov detí, školských akcií, doučovania a krúžková činnosť je taktiež zložitejšia v dvojmennej prevádzke.

Školy s dvojmennou prevádzkou buď školský klub detí nikdy nemali (tu uvádzajú ako dôvod buď nedostatok financií, alebo, ešte častejšie, nedostatok priestorov), alebo boli donútené časom ho zrušiť, pričom rušenie bolo spôsobené kombináciou nedostatku priestoru a chýbajúcich jedálenských priestorov.

Zhoda medzi školami bola najmä na tom, že by chceli činnosť školských klubov detí obnoviť, nakoľko v nich vidia viacero benefitov – od vhodného spôsobu trávenia voľného času, cez motiváciu a stimuláciu žiakov, až po možnosť nahradenia absentujúcej domácej prípravy. Prekážkou je samozrejme chýbajúci priestor, ale aj chýbajúce priestory jedálne – aby žiaci mohli v škole tráviť čas od rána až po neskoršie popoludnie, museli by mať aspoň jedno teplé jedlo.

Pri organizovaní krúžkovej činnosti musia školy opäť prihliadať na viacmennú prevádzku – krúžky sú tak tiež

vedené v dvoch zmenách, čo opäť zvyšuje nápor na učiteľov. Niektoré školy sa snažia tento problém vyriešiť nájdením času vhodného pre obe zmeny, avšak častejší je model, podľa ktorého má dopoludňajšia zmena krúžok poobede a popoludňajšia zmena doobeda. Ak sa navyše jedná o pohybové krúžky, žiaci z popoludňajšej zmeny už prichádzajú na vyučovanie unavení a nesústredení.

Veľmi podobná schéma funguje aj u doučovaní – opakovane sa na školách vyskytovalo zapájanie sa do projektov doučovania (Spolu múdrejší), ktoré organizujú tak, ako im to umožňuje momentálna situácia a najmä priestory – doučovanie prebieha v školských knižniciach, počítačových miestnostiach, niekedy vonku, alebo úplne mimo budovy školy (miestna knižnica, kultúrny dom, komunitné centrum), prípadne na škole, ak je náhodou voľná trieda, alebo doučovanie prebieha cez niektorý z výchovných predmetov.

Najproblematickejšie sú školské akcie – ťažko sa na ne hľadajú nielen potrebné priestory, ale aj spoločný čas, ktorý by vyhovoval obom zmenám. Popoludňajšia zmena tak často o školskú akciu príde, ak sa odohráva v čase ich vyučovania. Možným riešením je organizovanie takýchto akcií ráno, popoludňajšie zmeny sú prizvané na skorší nástup na vyučovanie a dopoludňajším sa tým vyučovanie zruší.

Školy, ktoré nevnímali dvojmennú prevádzku ako problém, často školské kluby detí neorganizujú vôbec, prípadne prebieha len na niektorom z ich pracovísk (napríklad neprebieha v alokovaných pracoviskách, ktoré sú spravidla v osídleniach MRK, ale v hlavnej budove školy v obci). O doučovania a krúžkovú činnosť na týchto školách nebol výraznejší záujem – prípadný záujem preto zvládajú pokryť bez väčších problémov.

Často vyvstávajúcím problémom je **čistota, upratovanie a dezinfekcia priestorov**, v ktorých prebieha dvojmenná prevádzka. Upratovacia služba má často len veľmi krátky čas (od 5 do 15 minút) na to, aby pripravila viacero tried pre druhú zmenu, ktoré práve opustila dopoludňajšia zmena. Tento problém je ešte umocnený počas zimných mesiacov a počas dažďov, kedy je často do tried nanosené blato a upratovanie sa predlžuje. Upratovačky musia tiež do školy chodiť na zmeny, aby bola škola uprataná aj dopoludnia, aj popoludní. To opäť zvyšuje náklady na prevádzku školy.

Externé výzvy

Do kategórie externých výziev pre školy v dvojzmennej prevádzke boli zaradené vplyvy počasia a ročných období (rozdelené na výzvy zimného a letného obdobia) a externá podpora pre školy.

V letných mesiacoch sa priestory školy veľmi rýchlo prehrievajú. Už dopoludňajšie zmeny majú problémy s plynulým zvládnutím celého vyučovania. Popoludňajšie zmeny prichádzajú do priestoru, ktorý je rozhorúčený, často teplo sála nielen z múrov, ale aj zo strechy. V takýchto podmienkach sa žiaci nevedia sústrediť, rýchlejšie vzdávajú učenie, klesá im pozornosť a schopnosť vnímať učiteľa. Opakujú sa otázky, kedy už bude vyučovanie končiť, žiaci odmietajú pracovať, alebo sa pýtajú von. Často vidia spolužiakov z iných tried, ktorí už skončili vyučovanie a to ich ďalej demotivuje. Tieto prekážky vedú školy čiastočne eliminovať vyučovaním vonku, no to nie je vhodné na všetky typy hodín – ak žiaci majú písať, kresliť, alebo rýsovať, vonku na to nie sú vhodné podmienky.

Zimné mesiace prinášajú ešte viac problémov: od skoršieho stmievania sa, strachu detí ísť domov potme, zimu v triedach, zvýšené náklady na energie a nevhodnosť oblečenia na ročné obdobie.

Takmer všetky oslovené školy uvádzali, že spolu s tým, ako sa vonku začne stmievať, pozornosť detí upadá a vyučovací proces rapídne stráca na kvalite. V niektorých školách tomu aj prispôbili rozvrh, hneď poobede majú nosné predmety, ako je slovenský jazyk a matematika, výchovné, prírodovedné a spoločenskovedné predmety sú zaraďované až po nich, čo sa však odráža na kvalite ich výučby.

So skorým stmievaním je spojený aj strach detí z cesty domov zo školy – často majú strach z áut pri ceste, psov v okolí komunít, alebo z tmy samotnej. Obce sa v tomto snažia spraviť maximum pre elimináciu týchto negatív: snažia sa o dobudovanie osvetlenia až po posledné domy v komunite, využívajú pomoc miestnych občianskych poriadkových služieb (MOPS), ktorých pracovníci deti odprevádzajú až k ich domovom (túto službu niekedy zabezpečujú aj samotní učitelia, alebo riaditelia), kupujú deťom reflexné vesty, alebo čakajú, kým si po deti prídu rodičia. Toto sa ale často, najmä začiatkom zimného obdobia, odráža na dochádzke, ktorá kvôli strachu detí z cesty domov klesá.

Školy, ktoré neuvádzali vplyv dvojzmennej prevádzky ako zásadný uvádzali, že útlm detí prichádza až neskôr, po skončení vyučovania. Často bolo veľa z problémov spojených so zimným obdobím eliminovaných tým, že ide zväčša o školy, ktoré majú alokované pracoviská priamo v rómskych komunitách a tým pádom sú prakticky hneď pri domoch detí.

Pri riešení týchto problémov majú školy len minimálnu **podporu zvonka** – nedostávali ju ani pri zavádzaní viaczmenných prevádzok, najmä úplne absentovala metodická podpora, ktorú ani jedna z oslovených škôl nedostávala a teda celé plynulé zabehnutie tohto režimu ostávalo na vedení školy a učiteľoch. Rovnako nedostávajú od štátu žiadne navýšené financie za fungovanie v dvoch zmenách.

Niektorí zriaďovatelia vychádzajú v ústrety riaditeľom a učiteľom navýšením príplatkov za prácu v popoludňajšej zmene, alebo ponukou vhodných miest na organizovanie vyučovania, alebo školských akcií (spomínané komunitné centrá, obecné priestory, budovy úradu a podobne). Vo väčšine prípadov však boli školy odkázané len samy na seba.

Školy, ktoré nevidia dvojzmennú prevádzku ako problém uvádzali, že striedanie zmien zabehli veľmi rýchlo, pomoc nepotrebovali a teda im ani nechýbala. Žiadne extra financovanie nebolo potrebné.

Výzvy od žiakov a ich rodín

Najvýraznejšími zisteniami terénneho výskumu boli dopady dvojzmennej prevádzky škôl na koncentráciu a dochádzku žiakov. O niečo menej sa potvrdili tézy o negatívnom vplyve na prospech žiakov a nesúhlas rodičov s vyučovaním ich detí v popoludňajšej zmene.

Všetky oslovené školy v terénnom výskume, ktoré vnímajú dvojzmennú prevádzku vyučovania ako problém uviedli, že najvýraznejšie vnímajú **nedostatočnú koncentráciu žiakov na vyučovací proces** a zníženú schopnosť sústrediť sa.

Ak sú žiaci v popoludňajšej zmene, je pre školy takmer nemožné ovplyvniť, ako prebieha ich denný režim – často bývajú do neskorej noci hore (čas pritom trávajú sledovaním videí na telefónoch, alebo sledovaním televízie), pričom ráno až do obeda spia, čo im úplne otočí denný a nočný režim a majú väčšie problémy s neskoršou adaptáciou na normálny režim, prípadne s opätovnou rotáciou zmien. Druhým často sa vyskytujúcim prípadom je, že doobedie trávajú vonku aktívne, no do školy už prichádzajú unavení a s oslabenou pozornosťou, prípadne hladní – v tomto stave musia vydržať ešte niekoľko vyučovacích hodín. Pri porovnávaní schopnosti sústrediť sa medzi dopoludňajšou a popoludňajšou zmenou školy uvádzali, že skorším zmenám pozornosť začína upadať po 3.-4. hodine¹⁹. Pri popoludňajšom vyučovaní k tomuto útlmu prichádza omnoho skôr, podľa skúseností niektorých škôl je v tomto režime celé popoludňajšie vyučovanie.

Výraznejšia je aj absencia domácej prípravy u popoludňajších zmien – často sú len minimálne s rodičmi, ktorí sú doobeda v práci a nemôžu sa im venovať. Podľa skúseností škôl sú v tomto období buď s rovesníkmi, s ktorými sa vyučovaniu nevenujú, alebo so starými rodičmi, ktorí im s domácou prípravou nevedia pomôcť a deti ich rešpektujú menej ako rodičov.

Školy, kde tento problém vnímajú najvýraznejšie, pristúpili na rotáciu zmien (teda jedna trieda sa mení na zmene po týždni, alebo dvoch – z dopoludňajšej na popoludňajšiu a naopak). Takto vedú zabezpečiť, že plnohodnotný vyučovací proces prebehne aspoň v časoch, kedy sú žiaci na dopoludňajšej zmene.

U popoludňajšej dochádzky sú častejšie aj neospravedlnené absencie na vyučovaní. **Zhoršenú dochádzku** uvádzala väčšina oslovených škôl počas terénneho výskumu.

Najčastejšími negatívnymi vplyvmi na dochádzku detí sú už spomínaný strach z tmy počas zimných mesiacov a doobedňajšie aktivity, ktoré žiakov už pred vyučovaním vyčerpajú v letných mesiacoch. Jednotné doobedňajšie vyučovanie by podľa škôl tento problém vedelo potlačiť.²⁰

Vplyv na prospech žiakov vidí ako problém dvojzmennej prevádzky len časť zo škôl, ktoré boli oslovené v terénnom výskume. Dôvodom môže byť chýbajúca vzorka na porovnanie – školy často nemajú ako porovnať akademický výkon žiakov v dopoludňajšej a popoludňajšej zmene, keďže v jednom ročníku je buď len jedna trieda,

19 Aj tento stav je však ovplyvnený dvojzmennou prevádzkou, nakoľko sú výrazne skrátené prestávky, ktoré by deťom mohli dať priestor opäť načerpať sily. Ich skrátenie slúži na rýchlejšie uvoľnenie priestorov, aby mohla čo najrýchlejšie nastúpiť druhá zmena.

20 Na výrazné zhoršenie školskej dochádzky, s presahom až do súčasnosti, mala výrazný vplyv pandémia v rokoch 2020 – 2021, keď boli školy zavreté, alebo v obmedzenom režime. Negatívny dopad majú aj niektoré opatrenia, ktoré z tohto obdobia ostali zachované – ako napríklad možnosť ospravedlniť päť po sebe idúcich dní rodičom dieťaťa, bez potvrdenia od lekára. Často sa tak stáva, že dieťa chodí do školy len každý šiesty deň.

alebo viaceré triedy rotujú, striedajú sa na zmenách, a teda sú na tom prakticky rovnako.

Školy, ktoré tento fenomén vnímajú intenzívnejšie uvádzajú, že práve pre slabšiu koncentráciu na popoludňajšej zmene sa znižuje priestor na kvalitné prebratie a preopakovanie učiva, čím sú ovplyvnené aj akademické výsledky žiakov. Žiaci sa tak prakticky učia len polovicu školského roka, ktorú trávia na dopoludňajšej zmene.

Minimálnym problémom sa ukázali **výhrady rodičov** k účasti ich detí na popoludňajšom vyučovaní. Rodičia buď túto situáciu berú úplne prirodzene (často aj sami zažili štúdium na zmeny), alebo majú minimálne výhrady, ktoré vedia školy samé vyriešiť.²¹

Riešením aj najmenších výhrad bola vždy dobrá komunikácia zastúpenia školy, obce a rodín. Zastúpenie školy často volá rodičov do školy, vysvetľuje im dôvody dvojzmennej prevádzky, prijíma opatrenia na minimalizáciu rizík (v spolupráci s obcou).

21 Často ide o výhrady k bezpečnosti detí pri návrate zo školy v zimných mesiacoch, alebo pokusy o zaradenie všetkých detí v rodine len na jednu zmenu.

Iné výzvy a zistenia

V priebehu terénneho výskumu sa nepotvrdil žiadny vplyv dvojzmennej prevádzky na spoločnú identitu žiakov, ako naznačoval prehľad zahraničnej odbornej literatúry.

V obciach, v ktorých sa dvojzmenné prevádzky nachádzajú, žiaci bývajú v jednej komunite, stretávajú sa, často sú rodina, alebo priatelia. Fakt, že nie sú v škole počas jednej zmeny a nestretávajú sa na chodbách, alebo cez prestávky má teda len minimálny dopad na ich spoločnú identitu, alebo vzťahy.

Dvojzmenná prevádzka je záťažou aj na iné oblasti života obce, ako len školstvo – má záber na život rodiny (trávia spolu menej času, majú menej priestoru na dohliadanie na vzdelanie a výchovu detí), ale aj na rozpočet samotnej obce – musia vynakladať viac personálnych kapacít na odprevádzanie detí do školy a zo školy, zvyšujú sa finančné náklady obce (na platbu energií, osvetlenia, ďalšieho personálu, preplácanie nadčasov, atď.). Horšie akademické výsledky žiakov ovplyvňujú aj ich budúce uplatnenie na trhu práce a tým prispievajú k udržiavaniu vzorcov generáčnej chudoby, čo je ovplyvnené aj spomínanou zhoršenou dochádzkou, koncentráciou na vyučovaní a tým pádom aj prospechom.

Na záver, dvojzmenná prevádzka prispieva aj k úbytku žiakov nerómskeho pôvodu na školách, čím sa školy stávajú etnicky homogénnymi. Rodičia z majority nechcú dávať deti na školy, ktoré fungujú na viacerých zmenách, nakoľko by nevedeli zabezpečiť dozor nad deťmi v dopoludňajších hodinách a pri dopoludňajšom vyučovaní by školy nevedeli zabezpečiť školský klub detí, nakoľko sú triedy využívané na ďalšie vyučovanie. Tak deti z majority rodičia často vozia do škôl v okolí, ktoré fungujú v bežnom režime.

Korelácia medzi prepadávaním a dvojzmennými prevádzkami ZŠ

Napriek snahe mnohých riaditeľov alebo riaditeľiek, či zriaďovateľov sa stále nepodarilo nájsť prostriedky na to, aby sa práve tieto školy vymanili z nepriaznivej situácie ohľadom nedostatku kapacít na škole. Ako bolo spomenuté v časti o metodike, analýza sa bližšie zamerala na koreláciu medzi navštevovaním školy s dvojzmennou prevádzkou a zvýšenou mierou prepádávania.

Okrem dvojzmennosti na školách sa žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, vrátane žiakov z marginalizovaných rómskych komunít, stretávajú s ďalšími bariérami vo vzdelávacom procese. Medzi najpálčivejšie problémy patria veľká vzdialenosť vylúčených lokalít od škôl alebo nedostupná doprava, segregácia na školách, nemožnosť vyučovať slovenský jazyk ako druhý jazyk, nedostatok asistentov učiteľov na základných školách či nedostupnosť digitálnych technológií, ktorá bola najviac badateľná počas pandémie ochorenia Covid-19, kedy nemalo prístup ku vzdelávaniu 52 000 žiakov a žiačok základných a stredných škôl a možnosť vzdelávať sa digitálne nemalo 128 000 žiakov a žiačok.²²

Predčasné ukončovanie školskej dochádzky a častá miera prepádávania sú teda jedným z najväčších problémom akým musia deti z marginalizovaných komunít čeliť, čo predčasne znižuje ich šance uspieť na trhu práce a vymaniť sa z generačnej chudoby.

Podľa analýzy ÚSVRK je **priemerná miera prepádávania na bežných základných školách zapojených do dotazníka v Prešovskom a Košickom samosprávnom kraji na úrovni 5,23%**²³.

Na školách s dvojzmennou prevádzkou je miera prepádávania na úrovni 14,30%, čo je takmer trojnásobok.

Ako je uvedené v Stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030: „Z medzinárodného testovania PISA vyplýva, že Slovensko je po Španielsku druhou krajinou, v ktorej sociálne zázemie najviac vplyva na mieru opakovania ročníka. Vplyv socioekonomického zázemia na výsledky žiakov je na Slovensku v porovnaní s inými vyspelými krajinami vyšší (napr. 18 % oproti 12 % priemeru OECD vo výsledkoch čitateľskej gramotnosti v testovaní PISA 2018) a rozdiel vo výsledkoch žiakov s vysokým a nízkym socioekonomickým statusom zodpovedá zhruba trom rokom školskej dochádzky“.²⁴

22 <https://www.minedu.sk/data/att/20815.pdf>

23 Interná analýza ÚSVRK zo zberu „Dotazník k mapovaniu viaczmennosti a kapacít základných škôl“ uskutočneného v máji a júni 2021, oslovených bolo cca 970 škôl, odpovedalo 636

24 Stratégia rovnosti inklúzie a participácie Rómov do roku 2030, s. 13 ; NÚCEM MŠVVaŠ: Národná správa Národná správa 2018, dostupné na: https://www.nucem.sk/dl/4636/Narodna_sprava_PISA_2018.pdf?fbclid=IwAR039_T7AevBhU5KPzB_b0Tloo06ga-HYzdBy_aJcJK6JVDX52cY5P86QN4

Záver a odporúčania

Cieľom analýzy bolo preskúmať dopady dvojzmennej prevádzky vyučovania na základných školách, a to vrátane dopadov na akademické výsledky žiakov, ich dochádzku, kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu a ďalšiu uplatniteľnosť na trhu práce, ale aj na život komunit, z ktorých deti pochádzajú a na podmienky, ktoré na školách vznikajú.

Na základe terénneho a dotazníkového výskumu sa preukázalo viacero negatívnych dopadov tejto prevádzky na školy, učiteľov a najmä žiakov.

Školy sa často dostávajú do situácií, kedy kvôli veľkému množstvu žiakov navštevujúcich školu a nedostatku priestorov musia dlhodobo udržiavať dvojzmennú prevádzku a to bez dodatočných financií od zriaďovateľov, alebo štátu aj napriek tomu, že majú zvýšené náklady na energie a personálne kapacity. Následkom tohto stavu sú aj zložité situácie pri zostavovaní rozvrhu, vzájomnom zastupovaní sa učiteľov, pri čistení a zabezpečovaní adekvátnej hygieny priestorov školy, organizovaní školských akcií, záujmových krúžkov, alebo školských klubov detí.

Učitelia pri tomto spôsobe vedenia školského roka často nemajú priestor na vlastné potreby, psychohygienu, balans osobného a pracovného života, alebo ďalšie vzdelávanie. Dlhodobé vystavenie takýmto pracovným podmienkam môže prispievať k rýchlejšej fluktuácii učiteľov na školách a ich celkovej nespokojnosti. Zároveň je zložité zabezpečiť motiváciu pracovnými výsledkami, keď sú v prostredí dvojzmennej prevádzky akademické pokroky žiakov na nižšej úrovni.

Žiaci sú pri tomto nastavení vyučovacieho procesu odkázaní na menej kvalitné vyučovanie, poznamenané nižšou schopnosťou sústrediť sa v popoludňajšom vyučovaní a negatívnymi vplyvmi ročných období (extrémne teplo v triedach v lete, odchod domov za tmy v zime). Súbor činiteľov vplývajúcich na zníženie kvality vyučovacieho procesu má dopad aj na školské výsledky žiakov a v dôsledku toho aj na ich ďalšie akademické a pracovné uplatnenie. Väčšina škôl, s ktorých zástupcami boli vedené rozhovory (ako dotazníkovou, tak osobnou formou) vyjadrila potrebu odstránenia dvojzmennej prevádzky a jej nahradenia bežnou, jednozmennou s možnosťou plnohodnotnej krúžkovej činnosti, doučovania a školských klubov detí.

Z rozhovorov, ktoré boli pri zostavovaní analýzy vedené, vychádza viacero odporúčaní pre ďalšie skúmanie vo väčšom množstve tém.

Vplyv pandémie na vyučovací proces a schopnosť žiakov zasiahnutých jej dopadmi znovu sa adaptovať na školský režim – školy pri rozhovoroch často spomínali zásadný negatívny vplyv pandémie na školskú dochádzku, akademické výsledky a schopnosť koncentrovať sa na vyučovací proces. Hlbšia analýza vyrovnávacích opatrení s potenciálom zjemniť tento dopad na žiakov by mohla napomôcť školám pri zvládaní situácie a pokryť potrebu podobného dokumentu pre prípady zvládania obdobných kríz v budúcnosti.

Školy s významným podielom žiakov z MRK dlhodobo benefitovali z možnosti zriadenia nultých ročníkov školskej dochádzky – vedeli rozložiť učivo prvého ročníka na dva roky, ale aj suplovať chýbajúce vedomosti a zručnosti detí v školskom veku. Takáto príprava zjednodušovala učebný proces v neskorších rokoch – školy videli zásadný pozitívny vplyv nultých ročníkov na prácu s deťmi v prvom ročníku v porovnaní s deťmi, ktoré v nultom ročníku neboli. Analýza, ktorej cieľom by bolo porovnanie nultých ročníkov a predškolskej dochádzky absolvovanej v materskej škole by mohla byť zásadným nástrojom pri nastavovaní budúcich politík v oblasti predprimárneho a primárneho vzdelávania.

Častým fenoménom, ktorý sa týka viacerých škôl s dvojjmennou prevádzkou, je takmer homogénne prostredie z hľadiska etnicity žiakov školy – bývajú takmer výlučne rómske. Aj pri uplatňovaní princípu desegregácie sú tieto školy prakticky bez možnosti zabránenia odlivu majoritnej populácie zo škôl. Cieľom budúcich analýz by tak mala byť identifikácia príčin tohto odlivu a návrhy funkčných riešení situácie.

Prílohy

Naplnenosť kapacít škôl s dvojjmennou prevádzkou

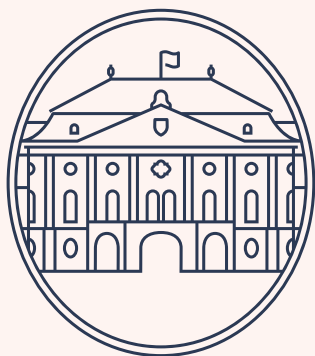
Kraj	Obec	Organizácia školy	Demografický predpoklad	Dostatočné kapacity k 2025	Maximálna kapacita (k 2022)	Aktuálna kapacita (k 2022)	Percentuálna naplnenosť (k 2022)	Triedy (k 2021)	Z toho 2. zmena (k 2021)	Z toho žiakov na 2.zmene (k 2021)
KE	Kluknava	Plno	Klesajúci	Áno	460	530	115,2	23	4	84
KE	Bačkovík	Nepno	Rastúci	Nie	38	48	126,3	4	1	13
KE	Boliarov	Nepno	Rastúci	Nie	108	97	89,8	4	2	39
KE	Drienovec	Plno	Stabilný	Áno	192	258	134,4	13	5	79
KE	Herľany	Nepno	Rastúci	Nie	56	73	130,4	4	2	29
KE	Sady nad Torysou	Nepno	Rastúci	Nie	12	42	350	2	1	12
KE	Čakanovce	Nepno	Rastúci	Nie	65	56	86,2	4	4	40
KE	Vtáčkovce	Nepno	Rastúci	Nie	90	108	120	6	2	47
KE	Drahňov	Plno	Rastúci	Nie	250	241	96,4	18	2	34
KE	Kapušianske Kľačany	Nepno	Rastúci	Nie	60	73	121,7	5	2	37
KE	Laškovce	Nepno	Rastúci	Áno	50	61	122	4	1	14
KE	Vrbnica	Nepno	Stabilný	Áno	70	99	141,4	5	2	40
KE	Bystrany	Plno	Rastúci	Nie	312	432	138,5	27	15	290
KE	Kropachy	Plno	Rastúci	Nie	250	427	170,8	22	18	328
KE	Markušovce	Plno	Stabilný	Nie	612	520	84,9	31	5	85
KE	Rudňany	Plno	Rastúci	Nie	580	747	128,8	41	15	259
KE	Trebišov	Plno	Rastúci	Nie	750	1005	134	38	33	671
KE	Zemplínska Teplica	Plno	Stabilný	Nie	422	312	73,9	-	-	-
KE	Sečovce	Nepno	Stabilný	Nie	220	266	120,9	-	-	-
KE	Bačkov	Nepno	Rastúci	Nie	25	44	176	-	-	-
PO	Lenartov	Nepno	Rastúci	Nie	60	89	148,3	7	3	29
PO	Petrová	Nepno	Rastúci	Nie	80	103	128,8	-	-	-
PO	Podhorany	Plno	Rastúci	Nie	559	603	107,9	29	17	297
PO	Rakúsy	Plno	Rastúci	Nie	550	674	122,5	30	6	117
PO	Stráne pod Tatrami	Plno	Rastúci	Nie	561	517	92,2	24	7	136
PO	Veľká Lomnica	Plno	Rastúci	Nie	460	807	175,4	42	13	225
PO	Varhaňovce	Nepno	Rastúci	Nie	100	122	122	8	4	57
PO	Hranovnica	Plno	Rastúci	Nie	300	454	151,3	22	6	121
PO	Špišský Štiavnik	Plno	Rastúci	Nie	320	382	119,4	22	12	183

Kraj	Obec	Organizácia školy	Demografický predpoklad	Dostatočné kapacity k 2025	Maximálna kapacita (k 2022)	Aktuálna kapacita (k 2022)	Percentuálna naplnenosť (k 2022)	Triedy (k 2021)	Z toho 2. zmena (k 2021)	Z toho žiakov na 2.zmene (k 2021)
PO	Hermanovce	Plno	Rastúci	Nie	-	237	-	16	3	40
PO	Chminianske Jakubovany	Plno	Rastúci	Nie	190	535	281,6	29	11	232
PO	Svinia	Plno	Rastúci	Nie	350	548	156,6	30	3	43
PO	Terňa	Plno	Rastúci	Nie	380	322	84,7	20	4	64
PO	Jarovnice	Plno	Rastúci	Áno	1700	1137	66,9	56	32	531
PO	Jarovnice	Plno	Rastúci	Nie	220	311	155,5	16	6	125
PO	Lipany	Plno	Stabilný	Nie	700	843	120,4	40	2	34
PO	Ostrovany	Neplo	Rastúci	Nie	211	211	100	13	7	121
PO	Kolačkov	Neplo	Rastúci	Nie	169	190	112,4	8	5	27
PO	Lomnička	Plno	Rastúci	Nie	430	804	186,9	36	18	314
PO	Cigeľka	Neplo	Rastúci	Nie	57	61	107	4	2	30
PO	Lukov	Neplo	Rastúci	Áno	63	50	79,4	4	1	15
PO	Jánovce	Plno	Rastúci	Nie	200	207	103,5	13	4	87
PO	Tuhrina	Plno	Rastúci	Nie	164	195	118,9	-	-	-
PO	Červenica	Plno	Rastúci	Áno	220	187	85	11	5	86
PO	Tuhrina	Plno	Rastúci	Nie	164	195	118,9	-	-	-
PO	Skrabské	Neplo	Rastúci	Nie	34	34	100	-	-	-

Zoznam škôl zapojených do dotazníkového prieskumu s dvojzmennou prevádzkou

Kraj	Okres	Obec
Košický	Gelnica	Kluknava
Košický	Košice - okolie	Bačkovík
Košický	Košice - okolie	Boliarov
Košický	Košice - okolie	Drienovec
Košický	Košice - okolie	Herľany
Košický	Košice - okolie	Sady nad Torysou
Košický	Košice-okolie	Čakanovce
Košický	Košice-okolie	Vtáčkovce
Košický	Michalovce	Drahňov
Košický	Michalovce	Kapušíanske Kľačany
Košický	Michalovce	Laškovce
Košický	Michalovce	Vrbnica
Košický	Spišská Nová Ves	Bystrany
Košický	Spišská Nová Ves	Krompachy
Košický	Spišská Nová Ves	Markušovce
Košický	Spišská Nová Ves	Rudňany
Košický	Trebišov	Bačkov
Košický	Trebišov	Sečovce
Košický	Trebišov	Trebišov
Košický	Trebišov	Zemplínska Teplica
Prešovský	Bardejov	Cigelka
Prešovský	Bardejov	Lenartov
Prešovský	Bardejov	Lukov

Prešovský	Bardejov	Petrová
Prešovský	Kežmarok	Podhorany
Prešovský	Kežmarok	Rakúsy
Prešovský	Kežmarok	Stráne pod Tatrami
Prešovský	Kežmarok	Veľká Lomnica
Prešovský	Prešov	Varhaňovce
Prešovský	Poprad	Hranovnica
Prešovský	Poprad	Jánovce
Prešovský	Poprad	Spišský Štiavnik
Prešovský	Prešov	Hermanovce
Prešovský	Prešov	Chminianske Jakubovany
Prešovský	Prešov	Svinia
Prešovský	Prešov	Terňa
Prešovský	Prešov	Tuhrina
Prešovský	Prešovský	Červenica
Prešovský	Sabinov	Jarovnice
Prešovský	Sabinov	Jarovnice
Prešovský	Sabinov	Lipany
Prešovský	Sabinov	Ostrovany
Prešovský	Stará Ľubovňa	Kolačkov
Prešovský	Stará Ľubovňa	Lomnička
Prešovský	Vranov nad Topľou	Skrabské

ÚRAD VLÁDY

SLOVENSKEJ REPUBLIKY